

Z dziejów biblioteki kanoników regularnych laterańskich w Mstowie: druki XVI wieku w BUW¹

Biblioteka klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Mstowie nie była dotychczas przedmiotem osobnych badań. Wymieniano ją jedynie omawiając koncentrację zbiorów bibliotecznych w okresie Księstwa Warszawskiego lub posupresyjną akcję Samuela Bogumiła Lindego². Tylko Kazimierz Łatak, piszący dzieje Mstowa w związku z łaskami słynącym obrazem Matki Bożej, wspominał o bibliotece liczącej ponad trzy tysiące woluminów, w tym wiele rękopisów i inkunabułów³. Był to więc księgozbiór niemały, zważywszy, że klasztor mstowski, choć jest jednym z najstarszych na ziemiach polskich (jego początki sięgają XII w.⁴), to – jak również wykazywał ks. Łatak – „nie należał

¹ Niniejszy artykuł jest poszerzoną wersją komunikatu wygłoszonego na konferencji „Historyczne księgozbiory klasztorne”, zorganizowanej w 2006 r. przez Bibliotekę Śląską w Katowicach.

² Marian Łodyński, *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1807-1831)*, Wrocław 1958 i ks. Zdzisław Wajzner, *Los bibliotek klasztornych w Gidlach, Mstowie i Wielgomłynach po dekreście supresyjnym arcybiskupa warszawskiego Franciszka Malczewskiego*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, 43:1969, nr 3-6, s. 131-136. Ostatnio także wzmianka Iwony Pietrkiewicz, *Źródła do badań bibliotek kanoników regularnych na terenie Rzeczypospolitej, Śląska i w Wielkim Księstwie Litewskim*, w: *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI-XX wiek). Paralele i różnice*, red. nauk.: Jolanta Gwioździk i Edward Różycki, Katowice 2004, s. 426-443, gdzie na s. 440 znajdujemy informacje o zachowanym w AGAD katalogu mstowskim. Niestety nie udało się go tam odszukać. Mstowscy kanonicy otrzymali na przełomie XVI i XVII w. bibliotekę Jana Strzembosza, zob. więc E. Bylinowa, *Renesansowy księgozbiór rodziny Strzemboszów*, w: *Księgozbiory szlacheckie XVI-XVII w.: kolekcje historyczne*, Warszawa 2004, s. 17-87.

³ K. Łatak CRL, *Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej*, Elk 2000, s. 25 (niestety bez podania źródła).

⁴ W 1 połowie XII w. Piotr Włostowic podarował Mstów opactwu NMP z góry Ślęży (ok. 1148 przeniesionemu na wrocławski Piasek). Ze względu na oddalenie od Wrocławia wkrótce powstała w Mstowie prepozytura z uposażeniem stanowiącym 11,2 % majątku opactwa (zob. Anna Pobóg-Lenartowicz, *Uposażenie i działalność gospodarza klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI w.*, Opole 1994, oraz prace dotyczące architektury: Helena Hohensee-Ciszewska, *Przypuszczenia o romańskich założeniach kościołów w Mstowie i Kłobucku*, w: „Biuletyn Historii Sztuki”, 27:1965, z. 2, s. 160-162/4, Paweł Detloff, *Kościół kanoników regularnych laterańskich w Mstowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 43:1998, z. 4, s. 291-306). Pierwotnie kościół nosił wezwanie św. Augustyna, następnie – Wniebowzięcia NMP. Samodzielność i podniesienie do rangi kolegiaty otrzymali mstowscy kanonicy w 1441 r. Od 1781 r. przynależeli do kongregacji trzemesznej. Po drugim rozbiore Polski znaleźli się w zaborze pruskim, a po likwidacji Księstwa Warszawskiego w zaborze rosyjskim. Do skasowania w 1819 r. klasztoru kanonicy powrócili w roku 1990.

egzemplarzy), zawartych w 428 woluminach³⁸, których mogło być w Mstowie więcej, gdyż spora część dzieł wielotomowych nie zachowała się w całości³⁹ a niekompletne wydania zdarzają się też w *Spisie*. Do naszych czasów dotrwało z nich 178 dzieł w 211 tomach, z czego BUW posiada 187 woluminów. Spośród książek zachowanych do dziś 79 egzemplarzy nie figuruje w *Spisie*... a co najmniej 44 z nich już wcześniej służyły profesorom i uczniom Liceum Warszawskiego.

Z przeprowadzonej analizy chronologicznej wynika, że zwiększa się w omawianym zbiorze nie tylko ilość książek wydrukowanych w kolejnych dziesięcioleciach, ale wzrasta też ilość zachowanych egzemplarzy⁴⁰. Oprócz inkunabułów (i czterech współprawnych z nimi dzieł z lat 1501, 1505, 1507, 1521) druków sprzed 1536 r. doliczyliśmy się przynajmniej 77. Z nich przetrwało do naszych czasów pięć (6,5%) – z lat: 1529, 1533, dwa z 1534, 1535⁴¹. Wydawnictw z ostatniej ćwierci XVI stulecia było w Mstowie minimum 176 i z nich zachowało się 98 (55,7%) dzieł. Przymuszczać to właśnie książki najstarsze, a więc uchodzące za najcenniejsze, padły ofiarą wspomnianej konfiskaty w 1832 r.

Książki gromadzone w Mstowie pochodziły z największych ośrodków drukarskich Europy: Kolonii, Wenecji, Bazylei i Antwerpii⁴². Nieco ponad 35% (44% przy uwzględnieniu Bazylei⁴³) wydano w Niemczech. Już znacznie mniej, po ok. 16% pochodziło z Francji i Włoch. Taki rozkład geograficzny odpowiada (choć z pewną nadreprezentacją książek z sąsiednich Niemiec) rozmiarom produkcji piśmienniczej i drukarskiej XVI stulecia⁴⁴ i jest typowy dla innych polskich bibliotek⁴⁵. Druki krakowskie stanowią 10,5% tytułów i 11,2 % zachowanych egzemplarzy.

³⁸ W tym cztery dzieła współprawne z inkunabulami, więc nie wliczamy ich do sumy woluminów z XVI w.

³⁹ Np. tylko po Strzemboszach mogło to być ok. 20 wol. więcej – Bylinowa, dz. cyt., s. 21 i 32.

⁴⁰ 1501-1510 – 21 dz. (w tym 3 współprawne z inkunabulami) – 0 zachowanych; 1511-1520 – 27 dz. (1 współprawne z XV w.) – 0 zachowanych; 1521 – 1536 – 33 dz. – 5 zachowanych; 1537-1550 – 46 dz. – 23 zachowane; 1551-1575 – 105 dz. – 52 zachowane; 1576-1600 – 176 dz. – 98 zachowanych.

⁴¹ Najciekawsze to: ERASMUS Desiderius Roterodamus, *Epitome... in Elegantiarum libros Laurentii Vallae...*, Lipsiae 1534 – BUW Sd.608.125 oraz s. HILDEGARDIS, *Physica...*, Argentorati 1533 – BUW Sd.602.156; na tym egzemplarzu, znanym ze *Spisu* (2°-117), rozpoznajemy sygnatury Cesarskiej Akademii Nauk. Potwierdzony związek z Mstowem już w XVI w. ma jednak chyba tylko *Novi Testamenti totius editio D. Hieronymo interprete*, Coloniae 1529 – BUW 1225. Właścicielem był kanonik regularny laterański ks. Józef z Żórawia, prebendariusz mstowski w 1591 r.

⁴² Oto najważniejsze: Kolonia – 65, Wenecja – 53, Kraków – 43, Bazylea – 36, Lyon – 35, Antwerpia – 24, Strasburg – 19, Frankfurt n.M. – 18, Paryż – 14, Rzym, Lipsk, Wittenberga – po 10 pozycji.

⁴³ Bazylea należy do niemieckiego obszaru językowego i jej produkcję wydawniczą obejmuje *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16 Jahrhunderts*, Bd.1-22, Stuttgart 1983-1995.

⁴⁴ Por. Gedeon Borsa, *Druki XVI wieku – głównym punktem współczesnych badań księgoznawczych*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 46:1996, s.35: „druki z niemieckiego obszaru językowego... stanowią 32 %, druki włoskie – 28%... z francuskiego obszaru językowego... ok. 20% ogólnej ich liczby”.

⁴⁵ Podobnie w Bibliotece Bożego Ciała w Krakowie: Kolonia, Wenecja, Bazylea, Antwerpia, Lyon – zob. Pietrzakiewicz, dz. cyt., s. 142, tab. 3.

Przegląd zawartości merytorycznej księgozbioru mstowskiego i szczegółową analizę wspomnianego katalogu z 1704 r. zaprezentujemy w planowanej monografii. Możemy już jednak powiedzieć, że treść książek była dość typowa: dominowały dzieła o tematyce religijno-kościelnej, teologiczno-filozoficznej i historycznej, zaś matematyczno-przyrodnicze i medyczne były nieliczne.

Na podstawie not proveniencyjnych stwierdzamy, że większość zachowanych egzemplarzy znalazła się w Mstowie już w XVI-XVII wieku⁴⁶. Głównym źródłem pozyskiwania zbiorów były oczywiście dary⁴⁷: prepozytów (Baltazara Małuskiego, Andrzeja Strzembosza czy później Ignacego Kozierowskiego), poszczególnych kanoników (jak np. Adama Czarnysza⁴⁸, Andrzeja Michałowicza⁴⁹, Albina Łęczyńskiego⁵⁰) oraz ich krewnych (np. kolekcja Jana Strzembosza, pojedyncze książki innych Małuskich⁵¹). Zdarzają się też egzemplarze autorskie, np. Marcina Białobrzeskiego⁵².

⁴⁶ Blisko 40% stanowią noty z XVI/XVII w.: *Conventus Mstoviensis, Sum Conventus Mstoviensis, Ex libris Conventus Mstoviensis. Zapis Ex cathalogo librorum Conventus Mstoviensis* (rzadziej *Inscriptus cathalogo*), duktem zbliżonym do pisma katalogu z 1704, widnieje na 28% egzemplarzy.

⁴⁷ Zob. Aldona Chlewicka, *Dary w bibliotekach. Zarys problematyki badawczej*, w: *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych*, praca zbiorowa pod red. D. Kuźminy, Warszawa 2007.

⁴⁸ Syn Walentego z Łęczycy, student Akademii Krakowskiej 1560 (Adam Chmiel, *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, Cracoviae 1896, t. 3, s. 35), bakałarz. Pozostawił w Mstowie dwa dzieła w czterech woluminach: *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini*, Coloniae 1570 – BUW Sd.608.2747 oraz TOPIARIUS Aegidius Dominicus, *Conciones in Evangelia et Epistolas...* [P. 1-3], Parisiis 1577-1578 – BUW Sd.608.5689^[1,3]. Na okładzinie katechizmu widnieją tłoczenia: ADAM CZARNISZ LANCITIENSIS ARTIUM BACAL[AUREUS] 1570. Ks. Ludwik Zaleski wspomina o jeszcze jednej oprawie z tym nazwiskiem i takąż datą – zob. *Biblioteka seminarium duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej*, Warszawa 1926, s.254-255 – ale bez autora czy tytułu. Na okładzinie dolnej wspomnianego wyżej kopiarusza mstowskiego znajdujemy tłoczenia: FR[ATER] ADAMUS C (koniec linii, nisko:) LANCITIENSIS 1588. Odnoszą się one z pewnością do Czarnysza. Nie możemy jeszcze stwierdzić, czy był on redaktorem początkowej części kopiarusza, co zdaje się wynikać z tłoczenia na okładzinie górnej kodeksu: *Sermones ex octernionibus in unum redacti* – por. Kozerska i Stummer, dz. cyt., s. 50.

⁴⁹ W 1619 posiadał dzieło: CANISIUS Petrus s., *Opus catechisticum, sive de Summa doctrinae Christianae...* Ed. 3, Coloniae 1586 – BUW Sd.602.1461. Posługiwał się Biblią, Venetiis 1541, z kolekcji Jana Strzembosza – Bylinowa, dz. cyt., poz.14. Żył jeszcze w l. 30-tych, bo jego wpisy widnieją na drukach z l. 1627-1631.

⁵⁰ Kronikarz konwentu mstowskiego, sekretarz kapituły, proboszcz w pobliskim Olsztynie; w młodości autor dysertacji *Signacula septem theologica...*, Varsaviae 1696, wygłoszonej w kolegium warszawskim jezuitów, gdzie był słuchaczem teologii i kanonów, podpisanej dwoma imionami: Albin Stanisław (zob. *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. ks. H. Wyczawskiego, Warszawa 1982, t. 2, s. 567). Na książkach podpisywał się jedynie imieniem Albin. Posiadał przynajmniej dwa druki z XVI w: LAGUS Conradus, *Methodica iuris utriusque traditio...*, Lugduni 1566 – BUW Sd.608.4133; *Speculum aulicarum...* [Strassburg] 1600 – BUW Sd.618.184. Dotychczas zarejestrowano z jego wpisem 10 wol. z XVII w. w BUW i jeden w Bibliotece Narodowej: MALSKI Andrzej, *Cursus theolosophiae Marianaе...*, Cracoviae 1643 – BN XVII.2.396.

⁵¹ Np. po księdzu Michale Małuskim zostały w 1 połowie XVIII w.: DADRAEUS Ioannes, *Loci communes similitum et dissimilium...* Ed. 3, Wirzeburgi – BUW Sd.608.3417 oraz SCHÖNBORNER Georg, *Politicorum libri VII*. Ed. 3, Lipsiae 1619 – BN XVII.1264.

⁵² Wymieniona w przypisie 27 *Sacrosancti sacrificii missae assertio...* z superekslibrisem, jak uważamy, donacyjnym. Cystersi w Sulejowie również posiadali to dzieło z superekslibrisem autora – por. BUW 958.

Znamy niewiele książek należących do prepozyta Baltazara Małuskiego; tylko dwa dzieła w sześciu woluminach: *Epitome sermonum dominicalium...* Jana Ferusa (Wilda), popularnego franciszkańskiego kaznodziei i egzegety⁵³ oraz monumentalne, pięciotomowe *Opera* św. Augustyna w kolejnej bazylejskiej edycji z 1569 r., z wytłoczoną na okładzinie górnej datą: 1574⁵⁴. Wszystkie tomy oznaczono jednak supereklibrisami z herbem Jastrzębiec. Występują one w dwóch wariantach, skromniejszym na kazaniach i rozwiniętym, z dewizą „Virtus ardua petit” na pismach patrona zakonu⁵⁵. Wprawdzie oba zastosowane stemple były wówczas popularne w Małopolsce, ale już samo ich użycie świadczy o przywiązywaniu wagi do posiadania książek i ich zewnętrznej postaci. Natomiast tytulatura tłoczona na oprawach w formie skróconej: „B M P M” lub rozwiniętej: „BALTHAZAR MALUSKI CONVEN[TUS] MSTOVIENSIS PREPOSITUS” [!] może oznaczać, że był prepozytem dłużej, niż tylko w latach 1564-1568⁵⁶.

Największy zespół proveniencyjny biblioteki kanoników w Mstowie stanowi dar podstarościego i sędziego grodzkiego radomskiego Jana Strzembosza (ok. 1545 – po III 1606), powiększony zakupami jego syna Andrzeja, tamtejszego wieloletniego prepozyta (1599-1640). Z kolekcji Strzemboszków zachowały się 83 dzieła w 126 woluminach, w tym 75 tytułów w 108 tomach wydrukowano w XVI stuleciu⁵⁷.

Przypuszczamy, że przed przekazaniem daru do biblioteki klasztornej dokonano selekcji tematycznej, stąd zdecydowanie przeważa w nim współczesna literatura filozoficzno-teologiczna i religijno-kościelna. W jej świetle Jan Strzembosz prezentuje się jako katolik otwarty na nowinki i polemiki religijne⁵⁸. Posiadał np. edycję konfesji augsburskiej, dzieła Iodoka Cocciusa, Franciszka Costera czy Fryderyka Staphylusa, z polskich autorów np. Stanisława Ostrowskiego, Hieronima Powodowskiego, Adriana Radziwińskiego⁵⁹. Wyraźnie interesował się jezuitami i ich twórczością. Nie wszystkie jego książki historyczno-polityczne (17% zachowanych) trafiły do Mstowa. Natomiast matematyczno-przyrodnicze i medyczne (łącznie 11%) znacznie urozmaiciły bibliotekę mstowskich kanoników, a nawet stanowiły trzon działów bibliotecznych „Mathematici” i „Medici”.

⁵³ BUW Sd.608.259. W mstowskiej bibliotece znajdowało się jeszcze jedno dzieło tego autora: *In Ecclesiasten Salomonis annotationes...*, Moguntiae, 1556 – BUW Sd.608.225. Natomiast w księgozbiore kanoników w Kraśniku aż sześć różnych edycji sprzed 1563 – Zielińska, dz. cyt., s.166.

⁵⁴ BUW 576a (to samo wydanie posiadał późniejszy prymas Stanisław Karnkowski – 576b).

⁵⁵ Fotografie w: M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polskie supereklibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Centuria druga*, Warszawa 2001, tabl. 26-27.

⁵⁶ Łatak, dz. cyt., s. 28. Zwłaszcza, że nie są znane nazwiska innych poprzedników ks. Mikołaja Leńka, kanonika gnieźnieńskiego w latach 1588-1599.

⁵⁷ Zob. Bylinowa, dz. cyt. Opublikowany katalog obejmuje 92 dzieła w 130 woluminach. W 2006 r. odnalazłam dodatkowo po jednej książce ojca i syna. Większość swojej kolekcji podarował sędzia Jan do konwentu mstowskiego. Pojedyncze egzemplarze trafiły jeszcze (czasem przez inne osoby) do benedyktynów w Sieciechowie, bożogrobców w Miechowie, karmelitów bosych ss. Józefa i Michała w Kra-kowie.

⁵⁸ Bylinowa, dz. cyt., s. 22, 39.

⁵⁹ Odpowiednio: BUW 566 i Bylinowa poz. 21, 25, 76, 59, 68, 69.

Kolekcję sędziogo Jana Strzembosza wyróżniają starannie dobrane oprawy i przede wszystkim złożone superekslibrisy z herbem Jastrzębiec – sześć odmian w ośmiu wariantach.

Ks. Andrzej Strzembosz również oznaczał swój księgozbiór złożonymi superekslibrisami – znamy dwie odmiany w trzech wariantach. Dbał o solidne i trwale okładziny; z jednym wyjątkiem wszystkie jego książki oprawiono w deski i obciągnięto jasną świńską skórą ze ślepymi tłoczeniami. Z księgozbioru prepozyta znamy 13 dzieł w 34 woluminach, wszystkie in folio. Są to wyłącznie książki religijne i teologiczne, a więc głównie dzieła Świętych Ojców (Bazylego Wielkiego, Hieronima, Grzegorza Wielkiego⁶⁰) i Doktorów Kościoła (Bonawentury, Jana Damasceńskiego, Bernarda z Clairvaux, Tomasza z Akwinu⁶¹). Wszystkie w potrydenckich opracowaniach tak znakomitych patrologów jak Jakub de Billy, Jan Gallotius, Marianus Victorius Reatinus. Wymieniony zestaw autorów świadczy o świadomym uzupełnianiu zbiorów, wyposażaniu wspólnoty zakonnej w najważniejsze, fundamentalne teksty teologiczne, przede wszystkim dawne.

Zaangażowaniem w porządkowanie i wzbogacanie klasztornej biblioteki wyróżnił się jeden z ostatnich mstowskich prepozytów – biskup Ignacy Augustyn Kozierowski h. Jelita (1708-1791)⁶². Informuje o tym odkryta w 1991 r. inskrypcja na ścianie dawnej biblioteki a obecnie kaplicy zakonnej: „... Bibliothecam hanc fornice nova reformavit, pictura et armariis adornavit, libros huc transtulit eosque variorum authorum auxit”⁶³.

Superekslibris⁶⁴ Kozierowskiego widnieje nie tylko na książkach i czasopiśmie współczesnych, np. na kilkunastu tomikach *Summy* św. Tomasza z teologiczno-historycznym wykładem dominikanina Charlesa René Billuarta (Wirceburgi 1758)⁶⁵, ale także na drukach wcześniejszych. Z XVII w. są to np. *Annales Poloniae* Wespazjana Kochowskiego z zamazaną proveniencją: „Ex Libris Fr[atris]...”⁶⁶. Druków szesnastowiecznych jest dziesięć w dziewięciu woluminach. Z nich już wcześniej do biblioteki klasztornej należały z pewnością dwie książki z podpisami Jana Strzembosza⁶⁷. Dzieło poświęcone działalności Towa-

⁶⁰ Bylinowa, dz. cyt., poz. 9 (wydane w 1603 r.), 40 (1586), 36 (1588-1593).

⁶¹ Bylinowa, dz. cyt., poz. 15 (wydawane w l. 1588-1596), 43 (1577), 12 (1586), 79 (1592-1594).

⁶² Prepozyt od 1747, biskup adrański 1763 i kanonik gnieźnieński 1767, sufragan gnieźnieński i administrator 1772-1777, kawaler orderu św. Stanisława 1786 – zob. Jan Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, Gniezno 1883, t. 2, s. 322-327, oraz Piotr Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce: słownik biograficzny*, Warszawa 1992.

⁶³ Cyt. za Łatak, dz. cyt., s. 25, przypis 36.

⁶⁴ M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Polskie superekslibrisy...*, tabl. 99.

⁶⁵ *Summa S. Thomae hodiernis academiaram moribus accomodata, sive cursus theologiae...* Bd. 1-19, Suppl. – BUW 7.28.6.2.

⁶⁶ Cracoviae 1683 – BUW 4.27.1.30[1-2].

⁶⁷ THOMAS de Aquino, s., *Scriptum... in quatuor libros Sententiarum... Petri Lombardi*, Venetiis 1586 z zapiską: *Ex Catalogo librorum Conventus Mstoviensis* oraz ostatni tom Theodori ZWINGERI, *Theatrum humanae vitae...*, Basileae 1586-1587, zawierający vol. 23-30, z zapiską: *Sum Joannes Strzembosz (i niżej): Conventui Mstovien[sis] adhaereo* – Bylinowa, dz. cyt., poz. 80 i 90.

rzystwa Jezusowego na Dalekim Wschodzie⁶⁸ (będące niegdyś własnością wybitnego drukarza a potem księdza Jana Januszowskiego) oraz dwa współprawne zbiory homilii sławnego niemieckiego kaznodziei Fryderyka Nausei⁶⁹ mają na kartach tytułowych mstowskie noty własnościowe z XVII wieku⁷⁰. Prawdopodobnie mstowscy kanonicy już od dawna użytkowali części trzecią i czwartą *Postylli* Jakuba Wujka (wymieniane parokrotnie w katalogu z 1704 r.) oraz dwa egzemplarze Biblii w humanistycznych opracowaniach⁷¹ (oba zdefektowane). Właścicielem jednej z tych Biblii był Mikołaj Rajski, notariusz publiczny, przed którym doszło w 1599 r. do ugody między klasztorem mstowskim i konwentem paulinów w Częstochowie⁷². Nie wiadomo, kiedy wpłynęły do zakonnego księgozbioru *Confessiones* św. Augustyna⁷³, *Postilla orthodoxa*⁷⁴ Marcina Białobrzzeskiego i *Messiasz* Stanisława Karnkowskiego⁷⁵ (nb. stanowiący część rozciętego później klocka). We wszystkich omówionych przypadkach pierwotne okładziny zapewne uległy zniszczeniu, a skoro były to wybitne dzieła znanych autorów (i w większości okazałe, in folio), prepozyt polecił oprawić je na nowo i oznaczyć własnym herbem. Superekslibris biskupa Kozirowskiego nie jest tu więc znakiem właściciela, ale jedynie mecenasa, opiekuna księgozbioru. Już Joachim Lelewel twierdził, że działalność biskupa Józefa Andrzeja Załuskiego spowodowała wzrost zainteresowania przełożonych klasztorów ich bibliotekami⁷⁶. Przepuszczalnie tak było i w Mstowie, gdzie właśnie w drugiej połowie XVIII w. uporządkowano księgozbiór. Opatrzono go sygnaturami, wypisanymi atramentem na verso okładek górnych i grzbietach), zaś na kartach tytułowych pojawiła się zapiska: „Biblioth[ecae] Mstovien[si]s”.

Informacji o bibliotece mstowskiej poszukiwać będziemy także w aktach wizytacji biskupich oraz kronice klasztornej zapoczątkowanej przez wymienianego wyżej Albina Łęczyńskiego. Nie tracimy też nadziei na odnalezienie w bibliotekach seminaryjnych, zwłaszcza Warszawy i Włocławka, kolejnych zachowanych ksiąg mstowskiej proweniencji. Warto ich szukać dla pozyskania nowych tytułów do katalogu, ale także dalszych informacji o właścicielach i użytkownikach, o czasie wpływu do biblioteki itd. Jak już wspomniałam w grupie druków najstarszych owocna byłaby kwerenda w biblioteka rosyjskich, przede wszystkim w Petersburgu.

⁶⁸ *Rerum a Societate Iesu in Oriente gestarum volumen primum... [et al.; ed. Ioannes Petrus Maffeijs]*, Neapoli 1573.

⁶⁹ Współprawne *Evangelicae veritatis homiliarum centuriae quatuor... oraz Sermones adventuales...* P. 2, Coloniae 1534 i 1535 – BUW Sd.602.2059-2060 adl.

⁷⁰ Odpowiednio: *Conventus Mstoviensi Can[onicorum] Reg[ularium] Later[anensium]* i *Sum ex libris Conventus Mstov[iensis]*.

⁷¹ Antverpiae 1540, Lipsiae 1544 – BUW 887, 994.

⁷² Kopiařusz mstowski, poz. 19 – *Katalog Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, nr 27a.

⁷³ Dilingae 1569 – BUW 588a.

⁷⁴ Kraków 1581 – BUW 957a.

⁷⁵ W Poznaniu 1597.

⁷⁶ Lelewel, dz. cyt., s.108-110.